

Бібліографія

1. Закон України “Про безпечність та якість харчових продуктів” №771/97-ВР від 23.12.1997.
2. Кожух М.С. **Законодавче визначення якості та безпечності продовольчої продукції** // [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://bnc.in.ua/nshi-publikatsii/zakonodavche-viznachennya-yakosti-t>
3. **Статистичні щорічники України 2012 року.** - К.- 2013.- 632 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 167.7: 17.025

А. В. МАТВІЙЧУК

ЕКОЛОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Досліджуються філософські підстави нової наукової дисципліни - екологічна деонтологія. Показана методологічна актуальність залучення деонтологічної теорії до вирішення проблем з екологічної трансформації свідомості сучасної людини.

Explores the philosophical foundations of a new discipline – ecological deontology. The author proves the relevance deontological theory for the solution set of transformation consciousness of modern man in ecological way.

Ключові слова: деонтологія, екологічна деонтологія, соціальна філософія, глобальні проблеми, сталий розвиток.

Екологічний обов'язок, екологічна відповідальність та екологічна справедливість очевидно постають важливими моральними категоріями, які виступають основою діяльності людини у межах відношення «Людина – Природа» та повинні спонукати людину діяти на підставі принципів екологічної етики. З іншого боку, неузгодженість між тим рівнем перетворення і охорони природи, який є природно-історично необхідним у процесі вирішення поставлених перед

© Матвійчук А.В. – к.філос.н., доцент Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

суспільством завдань (соціального, політичного та економічного характеру) і відповідною глибиною урахування об'єктивних зв'язків та закономірностей природи, яку суспільство реально має у своєму розпорядженні на певному етапі свого розвитку визначає необхідність осмислення та пошуку оптимальної форми та способу реалізації відношення «Людина – Природа». Втім, будемо відвертими, теза про зобов'язання людини сповідувати екологічні принципи здебільшого так і залишається теоретичною тезою. Здобуті наукою екологічні знання (зокрема, про небезпеки для Природи та самої людини від форм та способів, в які вона здійснює свою життєдіяльність) досі не перетворилися у стійкі переконання екологічного характеру та не втілилися у відповідну (і масову) людську практику попри всі зусилля науковців-екологів і зелених громадських активістів та політиків. Саме тому ми послідовно обстоюємо думку, що засобом реальної екологізації предметно-практичної діяльності людини, зокрема матеріального виробництва та усієї суспільної практики могла б стати нова дисципліна – *екологічна деонтологія*, тобто наука про належне у поведінці людини з точки зору дотримання екологічних вимог [4; 5; 17].

Зокрема у пошуках нових засад реалізації відношення «Людина – Природа», ми очевидно стикаємося з необхідністю вирішення проблем не лише технологічного характеру, але, передусім, морально-етичного. Іншими словами, необхідність екологічної деонтології як прикладної частина екологічної етики (з перспективою професіоналізації екодеонтології) зумовлена стрімким зростанням сфер людської предметно-практичної діяльності, що з моральної та аксіологічної точки зору нормативно нині мало регульовані, але очевидно такої регуляції потребують зважаючи на свій небезпечний потенціал для буття людини. З цього приводу дозволимо собі пригадати позицію українського філософа Сергія Кримського, який наполягав, що людській розум має бути настояний на совісті. За його логікою є підстави вичленувати у процесі пізнання два результати: раціональне знання в душі класичної епістемології та софійну мудрість, що визначається пафосом причетності до вищих цінностей буття, закоханістю в істину, благоговійним доторком до предмету знань. При цьому принциповим для нас є той факт, що однією із

найважливіших характеристик моралі є її прагнення до універсальності та загальнообов'язковості.

Переконані, що вище зазначене виступає додатковим аргументом щодо наукових перспектив запропонованої нами екологічної деонтології, в межах якої потенціал знань екологічних та етичних реально використовуватиметься для вирішення практичних проблем, що виникають в рамках відношення «Людина – Природа». Екологічна деонтологія завдяки залученню деонтологічного підходу не лише дозволяє переосмислити зміст згаданого відношення та зрозуміти ключові його проблеми, але й напрацювати дієві механізми трансляції ідей екологічної етики в екологічну практику, тобто забезпечить безпосереднє використання теорії в практиці, що типово для прикладної етики. При цьому, розгортання екологічної деонтології як галузі прикладної етики, на нашу думку, відповідає тим процесам, що нині відбуваються в етичному знанні. Адже сьогодні спостерігається посилення ролі прикладної етики, яка безпосередньо підключається до політики, бізнесу, науки, медицини, відношення людини до природи. Прикладна етика (зокрема, екологічна деонтологія) перетворюється на засіб цілеспрямованої організаційної підтримки та поширення концентрованих в етиці смислів і цінностей, що, своєю чергою засвідчує початок процесу інституціоналізації моралі.

Відзначимо, що термін «деонтологія» в активний науковий обіг його запровадив англійський філософ і правознавець Джеремі Бентам у праці «Деонтологія або Наука про мораль», що була опублікована у 1834 р. Зокрема Бентам використав термін «деонтологія» для позначення теорії моральності як науки про належну поведінку або про мораль поведінки індивіда для досягнення належної для нього мети, свого роду зведення правил поведінки. При цьому деонтологія мала б допомогти вирішити проблеми, пов'язані з розподілом, інтерференцією, конфліктом та неузгодженістю зобов'язань людини у суспільстві, застосувавши принцип користі [7, с. 109.]. З точки зору обґрунтування наукових перспектив екологічної деонтології нам, передусім, цікаво те, що деонтологія Джеремі Бентама не передбачає моралізаторства у вигляді примітивного накладення на людство кайданів обов'язку. Англієць вважав, що робити добро необхідно у

найбільш прийнятний спосіб для того, кому це добро робиться, інакше це тиранія. Іншими словами, імперативи деонтології розкриваються тому, хто шукає. Шукає за допомогою розуму, зауважує Бентам, адже для нього основа чеснот – благорозумність, а влада над власним розумом, самоконтроль та управління думками – головний шлях до чеснот, тобто до щастя [7, с. 111]. Своєю чергою, деонтологія має на меті залучити людину в практику чесності та благочинності шляхом демонстрації, співпадіння вимог чесності та благочинності з егоїстичними вимогами благорозумності. Отож, деонтологію, зважаючи на усе вище сказане, ми можемо визначити, як науку про належне (і корисне), до усвідомлення чого приходять самостійно, а не через примус. Деонтологія Бентама задає певні орієнтири, яких варто прагнути. Останні дві тези мають принципове значення для розбудови нами концепту екологічної деонтології, в межах якої завдання виживання людського виду та збереження (відновлення) гармонії із Природою мають стати фундаментальними поведінковими орієнтирами людини.

Водночас, необхідно зауважимо, що загальними місцем дослідників деонтологічної проблематики на Заході є визнання того факту, що найбільш повна експлікація «належного» у вигляді етики обов'язку міститься не у концепції Джеремі Бентама, а у філософії Імануїла Канта, адже об'єднавчим елементом більшості сучасних деонтологічних теорій є кантівська повага до людини та віра у її моральний потенціал [13]. При цьому моральну філософію Канта однозначно трактують як деонтологічну виходячи зі змісту його категоричного імперативу, що передбачає: (1) потужну деонтологічну тезу, відповідно до якої обов'язок є очевидним безвідносно до мети, а швидше з посиланням на апріорні та незалежні принципи, які за логікою Канта містить практичний розум; (2) фундаментальну тезу, що моральні міркування переважають усі інші і (3) неминучу тезу, що обов'язок поширюється на всіх мислячих суб'єктів і визначає їх мотивацію, незалежно від їх конкретних цілей [12]. Загальне уявлення про деонтологічну етику, зокрема кантівську етику обов'язку, ґрунтується на тому, що у деонтології відбувається оцінка правильності чи неправильності поведінки винятково у залежності від характеру самої поведінки, а не від її

результатів. Іншими словами, моральна правильність певної дії визначається її властивістю бути відповідною моральній норми чи принципу. Саме тому, типовою характеристикою деонтології є зосередженість на моральних нормах та принципах, як засобах управління поведінкою, а принциповим для деонтологічних досліджень є аналіз та філософське обґрунтування моральних правил [14].

Попри свій деонтологічний характер та орієнтованість на виконання обов'язку, сама належна поведінка у Канта має мету та ще й ціннісно забарвлену. У своїй праці «Метафізика нравов», німецький мислитель опрацюючи поняття «обов'язок» у контексті вчення про чесноти вказує, що в «стиці поняття обов'язку має вести до цілей, а максими по відношенню до цілей, які нам необхідно собі ставити, повинні бути обґрунтовані відповідно до моральних основоположень» [2, с. 316]. Далі німецький філософ дає однозначну відповідь, які цілі суть водночас обов'язок: власне самовдосконалення та чуже щастя. Свою позицію він обґрунтовує тим, що власне щастя не передбачає самопримусу, що є основною ознакою обов'язку, здійснення якого, своєю чергою, є ознакою моральності. З іншого боку, вдосконалення іншого межує із нав'язуванням йому своїх цілей (і своїх уявлень про досконалість). А між тим поняття морального обов'язку, за Кантом не може містити жодного іншого примусу, окрім самопримусу (шляхом лише одного уявлення про закон), коли приймають у міркування внутрішні визначення волі (мотиви) [2, с. 319-320]. Зрештою, такі поняття аксіологічного ряду як «гуманність», «гідність» та «автономія особистості» забезпечують основу для розуміння деонтологічних принципів Канта та формулювання моральних обов'язків людей один перед одним.

До слова, проблема максимального блага для більшості та забезпечення справедливості у суспільстві, про що розмірковували філософи різних епох, має, на нашу думку, очевидний екологічний аспект. Так нині є серйозною проблемою завдання справедливого розподілу природних ресурсів і матеріальних благ між теперішнім та майбутнім поколіннями та шляхи розв'язання суперечностей, що з цього випливають, тобто дотримання принципу екологічної справедливості між теперішнім та майбутніми поколіннями.

В цьому плані дискутуються два підходи: *перший* (який можна визначити як утилітаристський) ґрунтується на переконанні, що певний егоїзм сучасної людини може спонукати до збереження природних ресурсів – в основі такої заощадливої поведінки лежить здебільшого турбота про власний добробут та добробут своїх найближчих нащадків; *другий* (альтруїстичний) заснований на тлумаченні рівності поколінь, відповідальності теперішніх поколінь перед майбутніми [1, с. 132–136]. Гадаємо, що екологічна деонтологія може виступити засобом стимуляції як утилітаристських так і альтруїстичних мотивацій екологічно обґрунтованої поведінки людини. Цьому сприятиме залучення екодеонтологією усього масиву екологічного знання, апеляція до морально-ціннісної сфери людини, а також акцент на нормативному характері екологічних цінностей, що мають стати основою поведінки сучасної людини (і з точки зору її особистого екологічного блага, і в суспільних інтересах). На меті екологічної деонтології – виховання в сучасній людини почуття екологічного обов'язку та формування внутрішнього екологічного імперативу, який би став потужним чинником повсякденної поведінки людини та її самовдосконалення.

Осмислюючи теоретичні та методологічні передумови наукового оформлення екологічної деонтології маємо відзначити, що насправді сьогодні поняття «деонтологія» має різні змістовні наповнення. Найбільш поширений спосіб застосування даного поняття є для позначення напрямку прикладної або галузі професійної етики (наприклад, деонтологічна етика і юридична деонтологія). Американський дослідник Самуель Фріман вказує на те, що у сучасній моральній філософії поняття «деонтологія» використовується найчастіше для позначення моральних концепцій, які досліджують проблему обов'язку (право), природу цінностей (благо), а також взаємозв'язок між етичними поняттями права і блага [12]. Водночас, Фріман зауважує, що на додаток до позначення моральних концепцій, поняття «деонтологія» також використовується для позначення моральних принципів, або моральних правил, на всіх рівнях узагальнення. Розмай визначень поняття «деонтологія», на нашу думку, свідчить про те, що деонтологія як науковий феномен ще не отримав належного філософсько-

методологічного осмислення, що, так би мовити, пояснює свободу поводження з ним філософів та науковців. З іншого боку, звернення до теорії належного зумовлене необхідністю пошуку тих ефективних форм, які могли б сприяти переведенню різноманітних філософських ідей та концепцій у практичну площину. Певною мірою означену тезу ми проілюструємо викладеним далі матеріалом.

Передусім маємо відзначити, що до основних представників деонтологічної теорії відносяться вже згаданий Імануїл Кант, англійці Девід Росс та Гарольд Причард, американці Джон Роулз, Роберт Нозік та Томас Скенлон. Як правило ці автори обов'язково згадуються в американській та європейській літературі, що присвячена деонтологічній проблематиці [10; 12; 13; 9; 20]. Необхідно наголосити, що згадані мислителі відрізняються у своїх підходах до деонтологічної проблематики, як, зрештою, відмінними є контексти, у межах яких вони звертаються до деонтологічної методології. В цьому плані є показовим той факт, що в межах соціальної філософії представники різних соціальних ідеологій можуть вдаватися до деонтологічного підходу. Наприклад, аналіз основних соціально-філософських та етичних положень ідеологів сучасного лібералізму Ролза та Нозіка та їх ідейних опонентів і засновників комунітаризму Макінтайра, Волцера та Етціоні, вказує на те, що під час своїх міркувань усі вони так чи інакше приходять до необхідності звернення та обґрунтування нормативних елементів у процесі створення теорії суспільства. Адже, життєздатність соціуму на практиці визначається наявністю набору нормативних уподобань (у їх ролі можуть виступати, наприклад, певні цінності або ціннісні орієнтири), що поділяються усіма членами суспільства. Водночас, для соціального простору завжди є актуальним проблематика обов'язку, при чому на різних рівнях (наприклад, людина – людина або людина – суспільство).

Зокрема американський філософ Джона Ролз у своїй книзі «Теорія справедливості» [19] здійснює фундаментальне міждисциплінарне дослідження спрямоване на вирішення цілком практичного завдання – забезпечення реалізації принципів справедливості у повсякденному політичному житті США. В межах цього дослідження Ролз звертається і до проблематики належного. Очевидно, до цього його спонукало

прагнення дати відповідь на питання, як і чому люди повинні перейматися тим, що зобов'язані робити, що є правильним і справедливим, в чому суть обов'язку, зрештою чи морально-етичні вимоги справедливості сумісні з людською природою і як вона сприяє задоволенню людських інтересів. Відповіді на ці питання американський мислитель шукає у площині договірних стосунків та звертається до поняття «суспільний договір», яке у соціальну та політичну філософію було залучене мислителями Нового часу (згадаймо Гоббса, Локка та Руссо). «Суспільний договір» як добровільна угода громадян (та правителів), використовувалася для пояснення обов'язків громадян дотримуватися певних суспільних правил та законів, а також для пояснення співвідношення прав та обов'язків, що є основою об'єднання людей у громадянському суспільстві. Перевагою «суспільного договору» є допустимість різних (політичних або релігійних) поглядів за умови добровільного визнання низки норм та правил, обов'язкове виконання яких є запорукою стабільності у суспільстві. Таким чином, утворюється деонтологічний простір, в межах якого взаємопов'язані на переконання Ролза ідеї справедливості та свободи набувають спочатку формального вираження (закони, норми, приписи), а згодом фактичного – правильна (правомірна) поведінка кожного члена суспільства відповідно до загальноприйнятих норм.

Варто відзначити, що у своїх міркуваннях про належне Джон Ролз не є прихильником радикальної деонтології, головною рисою якої є проголошення того, що певні дії є морально неприйнятними передусім через свою субстанційну неправильність. Тобто цінність вчинку людини головно визначається з точки зору його відповідності певним нормам та правилам, а не через співставлення із певними результатами (або цілями), що характерно для різних типів телеологічної етики. Джон Ролз, між тим зауважує, що будь-яка моральна концепція, яка б сформулювала певні принципи та форми належної поведінки ігноруючи наслідки їх реалізації, або вимагала виконання певних моральних правил незалежно від наслідків цих дій «була б просто ірраціональною та божевільною» [19, с. 30].

Натомість пріоритет правильності над благом Ролз відносить до специфічних рис деонтології. Окремо,

американець вказує на взаємозв'язок між принципами належного (із зазначенням абстрактних обов'язків, належностей, справедливого розподілу і інших моральних міркувань) і прагненням до благ, але має свій підхід до їх пріоритетності. На його переконання у процесі практичного або соціального визначення того, що ми (як індивіди або представники певних соціальних груп) повинні робити, принципи належного мають пріоритет над ціннісними міркуваннями (наприклад, щастя або людська досконалість). При цьому міркування належності (обов'язку) мають пріоритет над благом (задоволенням) у двох напрямках. По-перше, принципи належності обмежують задоволення, які можуть досягатися шляхом негідних дій (наприклад, заподіяння шкоди іншим для власного задоволення), що робить їх абсолютно неприпустимими. По-друге, принципи належності є інструментально-регулятивними: вони визначають засоби, що у певних випадках можуть бути доречні (оптимальні) для досягнення допустимої чи обов'язкової мети [19, с. 30-32, 564-566]. Водночас пріоритет належного не може заперечити моральних міркувань, що походять з логіки права, етикету, професійної етики, соціальних звичаїв як певних цінностей. Тобто моральні міркування завжди мають пріоритет над міркуваннями практичної доцільності.

Свій внесок у розвиток сучасної деонтологічної теорії зробив ще один американський науковець – Роберт Нозік. Його монографію «Анархія, Державність та Утопія» [18], прийнято вважати вагомим внеском у розвиток ліберальної теорії справедливості і, водночас, вона сприяла утвердженню нормативного підходу у межах сучасної соціальної філософії. Самого ж Нозіка називають чи не найбільш послідовним прихильником деонтологічного підходу в сучасній соціальній філософії [9, с. 896]. Передусім маємо відзначити, що Роберт Нозік послідовно критикує концепцію справедливості Ролза та протиставляє їй концепцію радикального лібералізму. Нозік виходить з того, що становлення суспільства стимулюється чередою так званих «вільних обмінів» між індивідами. Єдиним можливим обмеженням прав людини Нозік вважав свободу інших людей. Отож нормативні рамки суспільного життя задаються винятково природними індивідуальними правами,

до яких філософ перш за все відносить право індивіда на свободу та рівність.

Роберт Нозік сформулював ідею деонтологічних абсолютних прав особистості у такий спосіб: «Права не зумовляють соціальний порядок, вони встановлюють примус, в рамках якого повинен здійснюватися соціальний вибір, усуваючи одні можливості, створюючи інші тощо» [18, с. 166]. Іншими словами кожен індивід має сукупність прав, які може реалізувати до тих пір, доки вони не входять у суперечність із правами іншого індивіда. Якщо ж така суперечність виникає, то реально її може зняти лише діалог між індивідами, який покликаний прояснити позиції сторін та схилити одну із них добровільно поступитися своїми правами. До певної міри, можна стверджувати, що міркування Нозіка співзвучні із ідеєю публічного діалогу Амітаї Етціоні, який розглядався останнім як засіб легітимації суспільних зобов'язань. Втім до здійснення подібного діалогу індивід має дотримуватися правила жорсткого обмеження, суть якого за Нозіком полягає у недоторканості іншої особи і тут він фактично звертається до кантівського принципу: людина – це мета, а не просто засіб; людьми не можна жертвувати або використовувати для досягнення якихось цілей без їх згоди. «Немає виправдань, що дозволяють пожертвувати однією людиною заради інших. Ця центральна ідея – а саме, що є різні люди, які живуть кожен своїм життям, і жодним не можна пожертвувати для інших – не лише лежить в основі існування жорстких моральних обмежень, але й, на мою думку, породжує лібертаріанське обмеження, яке забороняє агресію проти інших» [18, с. 32]. Для нас ця думка є принципово важливою, адже у поєднанні з принципами етики благоговіння перед життям Альберта Швейцера ми виходимо на засадничу для екологічної деонтології ідею недопустимості агресивного або винятково утилітарного ставлення до живого (або ширше – до Природи).

Варто наголосити, що практично усі представники ліберальної ідеології у своїх побудовах (незалежно від конкретики їх змісту) значного місця відводять індивідуальному началу, появляючи при цьому значний оптимізм стосовно інтелектуальних та моральних чеснот людини. Між тим, у сучасній соціальній філософії, як ми відзначали вище, доволі багато прихильників твердження про

те, що кризи, які переживають сучасні суспільства є наслідком надмірного індивідуалізму, десолідаризації, втрати ідентичності та руйнування загальних цінностей. Послідовно цю тезу обстоюють представники вже згаданої нами філософсько-політичної течії – комунітаризму. Водночас, у пошуках шляхів відновлення позитивної та продуктивної міжособистісної комунікації, почуття солідарності, а також повернення до цінностей колективізму, прихильники комунітаризму змушені звертатися і до деонтологічної проблематики, адже для них так само як і для ліберальних мислителів актуальним є питання про джерела легітимації спільних цінностей, а також щодо мотивів виконання людиною суспільних обов'язків.

Розвиваючи ідеї комунітаризму Аласдер Макінтайр висуває тезу, що не існує етики, яка б не була етикою певного специфічного суспільства. Проте на відміну від звичайних людей, які послуговуються моральними системами, що сформовані традицією, філософи мають можливість виходити за межі цих традицій та спираючись на свій теоретичний та практичний досвід пояснювати наслідки прийняття людиною та суспільством тих чи інших принципів й ціннісних установок [2]. Своїм завданням в межах вирішення сучасних мораль-етичних проблем Макінтайр вбачає обґрунтування повернення до традиції, що була започаткована Арістотелем, суть якої утвердження зв'язку між моральністю та раціональністю, а також заклик до прозорості і зрозумілості наших моральних та соціальних чеснот [16, с. 1]. Водночас, означена філософська традиція, як було нами вказано вище, передбачає, що між людиною, якою вона фактично є (сущє), та людиною, якою б вона могла бути, якби знала свою природу (належне), існує принципова різниця. Саме подолання цієї різниці, шлях від сущого до належного за допомогою пізнання власної природи наближає людину до чеснот та морального життя.

Макінтайр також вважає, що сучасною соціальною філософією настанови Арістотеля втрачені, а це призводить до втрати розуміння культурно-історичної зумовленості суспільного життя, як основи для визначення стратегем його розвитку [15, с. 14-15]. Своєю чергою, у міркуваннях американського філософа для нас є важливим його

переконання, що побудова суспільства з позитивними морально-етичними характеристиками передбачає звернення до деонтологічного дискурсу, адже суспільне життя обов'язково має нормативний вимір – за Макінтайром він задається суспільними цінностями [3, с. 156-157]. У світлі цієї тези, можна припустити, що завдання формування позитивних екологічних морально-етичних якостей суспільства та окремої людини передбачає звернення до деонтологічної методології, до предметного поля якої безперечно має входити ціннісний аспект.

Досліджуючи контроверсійні моменти комунітаризму та лібералізму Майкла Волцер замислився над питанням, що виступає чинниками інтеграції сучасного ліберального суспільства, рятуючи його від руйнації внаслідок дії відцентрових сил, що зумовлені надмірним індивідуалізмом сучасної людини. Відповідь на це питання, з точки зору Майкла Волцера необхідно шукати у площині побудови так званого «доброго суспільства», в рамках якого встановлені, підтримуються, певною мірою проголошуються обов'язковими соціально значимі цінності та чесноти. Зрозуміло, що виникає питання, що то за цінності та чесноти, яким притаманний високий (аж до нормативного) ступінь визнання.

Цю проблему Майкла Волцер вирішує шляхом запровадження понять «насиченої» та «розрідженої» моралі – «thick and thin moral» [22]. Перша є внутрішньою мораллю локальних співтовариств, а от друга містить ті універсальні правила та норми, які створюють передумови для розуміння між різними соціальними групами та об'єднаннями. При цьому «насичена мораль» є первинною, адже виростає у межах певної культурної традиції, але вона обов'язково містить у собі елементи «розрідженої моралі» у формі мінімалістських моральних вимог, що є спільними усім культурам. Йдеться про такі фундаментальні поняття як свобода, справедливість, щастя. Водночас, як послідовний комунітарист Волцер вказує на те, що лише «насичена мораль», яка існує як дієва та субстанційно вкорінена система регулятивів є єдиною ефективною мораллю, адже «розріджена мораль» такої вкоріненості не має та є скоріше результатом інтелектуального компромісу. Між тим, для нас, в рамках обґрунтування концепції екологічної деонтології є важливою сама ідея

можливості спільних для різних культурних традицій понять та ідей. Зокрема, на наше переконання, до такого роду ідей можна віднести ідею гармонії з природою. Інша річ, яким чином представники різних культурних традицій розуміють наповнення цього поняття та його практичне втілення, втім головне, що з'являється простір для діалогу та пошуку спільних рішень.

До слова, ще один представник комунітаризму – Амітай Етціоні, саме публічну дискусію та діалог розглядав в якості засобу формування найбільш прийнятної суспільної поведінки. Розвиваючи свою ідею про «добре суспільство», він стверджував необхідність розроблення нормативної канви поведінки членів суспільства, але винятково на підставі публічного діалогу за участі моральних авторитетів із середовища діячів культури та релігійних громад. На підставі такої дискусії суспільство має визначитися із формами поведінки, що набувають нормативного характеру та забезпечують максимальний комфорт усім членам такого «доброго суспільства» [11]. Водночас, Етціоні наголошував на тому, що «добре суспільство» не можливе без розвиненої системи взаємних та добровільних зобов'язань, що стимулюються ефективними соціальними інститутами, але передусім «моральним голосом», що виступає провідником загальних цінностей [6].

Отож виходить, що відповідь на одвічне питання усієї етики (та деонтології як її невід'ємної складової): що маємо робити? – необхідно шукати у сфері оптимально можливого взаєморозуміння (на обох сторонах певного комунікативного відношення). Подібні думки, до слова, можна знайти у сучасного російського філософа Еріха Соловйова, який вважає, що сучасна деонтологія та етика замикаються на герменевтику як мистецтво розуміння. Водночас, усвідомлення недосконалої, негідної, гріховної – ось, що на ділі одне тільки й може зв'язати належне і суще. Кається, переживання *mea culpa* («моя вина»), практична готовність бачити те, що було і є, як підлягає скасуванню в мені самому, такою є єдино мислима, на думку Соловйова першооснова справжньої «деонтологічної онтології» [8]. Остання думка має для нас принциповий характер, адже вона вкотре підтверджує наше переконання, що розроблення методології

формування екологічного імперативу, обов'язку та відповідальності не можливі без, як висловився Мераб Мамардашвілі, індивідуального «метафізичного досвіду». Розвиваючи цю думку, можна стверджувати, що глибокі знання екологічних законів та принципів, а також усвідомлення характеру кризових явищ поточної екологічної ситуації спонукатиме людину до усвідомлених перетворень екологічного плану власної предметно-практичної та соціальної діяльності. На наш погляд саме в рамках екологічної деонтології можлива інтеграція знань про екологічне суще та екологічне належне з подальшим визначенням та реалізацією практичних напрямків гармонізації відношення «Людина – Природа»

Бібліографія

1. Гардашук Т.В. **Концептуальні параметри екологізму** [Текст]: [Моногр.] / Т.В. Гардашук; НАН України. Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. – К.: Парапан, 2005.

2. Кант І. **Метафізика нравов**. Соч. в 6 т. Т. 4, ч. 2. / Кант І. – М.: Мысль, 1965.– С. 107–438.

3. Макинтайр А. **После добродетели: Исследования теории морали** [Текст] / А. Макинтайр; пер. с англ. В.В. Целищева. – М.: Академический проект, 2000. – 382 с.

4. Матвійчук А.В. **Деонтологічний аспект екологічного знання** / А.В.Матвійчук // Мультиверсум. – 2006. – Вип. 59. – С. 39–44.

5. Матвійчук А.В. **Світоглядно-методологічний потенціал екологічної деонтології**. // Мультиверсум – 2009. – Вип. 82. – С. 223–231.

6. Поцелуев С.П. **Моральные диалоги в модели «отзывчивой демократии» А.Этциони** / С.П. Поцелуев // Политическая концептология – 2010. – № 4. – С. 208–234.

7. Рыскельдиева А.Т. **Коммуникативный аспект деонтологии Дж. Бентама** / А.Т. Рыскельдиева // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 47. – С. 109–113.

8. Соловьев Э.Ю. А.Т. **РЫСКЕЛЬДИЕВА. ДЕОНТОЛОГИЯ В ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ: Рецензії** [Електронний ресурс] / Э.Ю. Соловьев // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження – 2006. – Вип. 14. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/totallogy/2006_14/solov.htm 9. Alexander Larry. **Deontology at the Threshold**. San Diego Law Review, Vol. 37, December 2000, pp. 893-912.

10 **Consequentialism and Its Critics**. Edited by Samuel Scheffler. Oxford: Oxford University Press, 1988, 304 p.

11. Etzioni A. **Die Entdeckung des Gemeinwesens**. Ansprüche, Verantwortlichkeiten und das Programm des Kommunitarismus. Stuttgart, 1995. 334 s.

12. Freeman Samuel. **“Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right”**. *Philosophy and Public Affairs*, 23, 4 (Fall 1994), pp.313-349.

13. Gerald F. Gaus. **What is Deontology?, Part Two: Reasons to Act**. *Journal of Value Inquiry*, vol. 35 (2001): 179-193.

14. Gert Bernard. **Morality: A New Justification of the Moral Rules**. Oxford: Oxford University Press, 1988, pp. 9-10.

15. MacIntyre A. **The Tasks of Philosophy: Selected Essays**, Volume 1 Cambridge University Press, 2006, 244 pp.

16. MacIntyre A. **Whose Justice? Which Rationality?** University of Notre Dame Press, 1988, 410 pp.

17. MATVIYCHUK A. **The ecological deontology and the problem of ecological oriented personality formation**. Мysl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych, t. 2: Możliwości i zagrożenia dla rozwoju człowieka w perspektywie europejskiej. / Andriy Matviychuk // Redaktorzy: Zofia Frączek, Kazimierz Szmyd, Hubert Sommer, Antoni Olak – Rzeszow, WYDAWNICTWO UNIwersytetu Rzeszowskiego, 2012. – Str. 280–288.

18. Nozick, R. **Anarchy, State and Utopia**. New York: Basic Books, Inc, Publishers, 1974. xvi, 367 p.

19. Rawls, John. **A Theory of Justice**. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971. xv, 607 p.

20. Scheffler S. **Human Morality**, Oxford, Oxford University Press, 1992, 160 p.

21. Stratton-Lake Philip. **Kant, Duty and Moral Worth** (Routledge Studies in Ethics and Moral Theory). Published in Taylor & Francis e-Library, 2005. – 168 p.

22. Walzer M. **Moralischer Minimalismus**. In: Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1994. N 1. S. 3-14.

Рецензент: д.е.н., професор Гринчуцький В.І.

УДК 339.133.2

О. В. МИШКО
Б. М. ПІСНИЙ

ОЦІНКА ЗАДОВОЛЕННЯ СПОЖИВЧИХ ІНТЕРЕСІВ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Досліджено оборот та обсяги роздрібної торгівлі. Здійснено порівняльний аналіз цін на сільськогосподарську продукцію. Проаналізовано динаміку зміни цін на споживчі товари в західних областях України. Визначено що у забезпеченні споживчих інтересів значну роль відіграє проведення ефективної антиінфляційної політики.

Investigated turnover and retail trade. The comparative analysis of prices for agricultural products. The dynamics of change in consumer prices in the western regions of Ukraine. Determined to ensure that consumer interests play a significant role carrying out effective anti-inflation policy.

Ключові слова: споживчий ринок, роздрібна торгівля, роздрібний товарооборот, сільськогосподарські продукти, споживчі ціни, антиінфляційна політика.

Споживчий ринок відіграє важливу роль у забезпеченні відповідного рівня життя населення, а його розвиток є обов'язковою передумовою прискорення темпів економічного зростання усієї країни.

До основних пріоритетних напрямів споживчого ринку товарів та побутових послуг слід віднести: розвиток секторів споживчого ринку; насичення його високоякісними товарами та послугами; задоволення попиту населення регіону на споживчі товари у повному обсязі за доступними цінами та гарантованої якості; розширення доступності соціально-значимих послуг побутового обслуговування для населення сільських територій.

© Мишко О.В. – к.е.н., заступник Луцького кооперативного коледжу Львівської комерційної академії;

© Пісний Б.М. – к.е.н., директор Львівської філії Європейського університету